

УДК 330.101

Є.П.ДАНИЛЬЧЕНКО, І.А.ОСТРОВСЬКИЙ, кандидати екон. наук,
С.Б.ТИМОФІЄВА, О.А.ШЕКШУЄВ

Харківська національна академія міського господарства

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ

Розглядаються особливості макроекономічних суперечностей розвитку систем водопостачання і водовідведення як локальних природних монополій.

Не є таємницею той факт, що житлово-комунальний комплекс нашої країни є одним з найбільш вузьких місць національної економіки. Тривала криза неплатежів, суттєвий знос основних фондів, невиконання взаємообов'язків партнерів – це тільки деякі не вирішені проблеми загальнонаціонального характеру, тобто такі, що набули макроекономічні риси. Теоретична і практична актуальність зазначених питань не викликає сумніву.

Одночасно вихідним положенням досліджень є теза про статус ключових складових ЖКГ як природних монополій. Вивченню макроекономічних проблем природних монополій присвятили свої роботи як відомі сучасні іноземні вчені К.Р.Макконнелл і С.Брю [3], Р.Нуреев [5], Д.Сакс [8] та ін., так і вітчизняні фахівці В.Базилевич [4], А.Гальчинський [1], В.Геєць [6], С.Кораблін [2], А.Савченко [7] та ін. Досить жваво обговорюються питання тарифоутворення, технологічної модернізації, перебудови державного управління. Крім того, потрібно виділити нові суперечності, що диктує існуюча ситуація в країні, більш докладно розглянути особливості причин, форм і наслідків кризи у зазначеній сфері. Усі аспекти не мають однозначних коментарів, але для прийняття рішень необхідно виявити існуючі підходи, оцінити ризики і прийти до найбільш аргументованої позиції. Метою даної роботи є аналіз макроекономічних суперечностей, які викликають труднощі подальшого реформування галузей житлово-комунального сектору, зокрема водопостачання і водовідведення.

Як відомо, природна монополія – ринкова ситуація, яка в умовах певного рівня технологічного розвитку характеризується пануванням єдиного господарського суб'єкту, що має безальтернативну владу за рахунок значного позитивного ефекту масштабу, унікальності продукції, вкрай низької еластичності попиту на неї та суттєвими бар'єрами при входженні у галузь. Такий підхід дозволяє визначити ключові характерні риси галузі:

- сітєвий характер ринкової організації, тобто наявність великих у просторі мереж, за допомогою яких здійснюється надання послуг,

що викликає необхідність управління з єдиного центру;

- наявність суттєвих технологічних бар'єрів при входженні до галузі, наприклад, великий обсяг інвестицій і тривалий час їх окупності, негативний вплив на навколишнє середовище, значні ризики, зокрема неекономічного характеру;
- значна залежність величини попиту споживачів від розмірів підприємств, тобто наявність зростаючого ефекту масштабу;
- специфічність, а інколи унікальність матеріальних активів та їх вузька спеціалізація, яка загострює ризики;
- дуже низька еластичність попиту на товари з-за задоволення першочергових потреб людей;
- надзвичайно велике значення з точки зору безпеки життєдіяльності, а тому і національної безпеки в цілому.

Природні монополії класифікуються за певними критеріями: за рівнями, за фактором часу, за територіальною ознакою, за галузевою належністю, за мірою поєднання з іншими видами монополій, за формами власності та ін. Так, на нашу думку, продуктивним є поділ природних монополій на два головні рівні: загальнодержавні й локальні. Якщо об'єкти загальнодержавного монопольного користування, як правило, привабливі з комерційної точки зору (нафто- і газопроводи, передача і розподіл електроенергії, залізничний транспорт та ін.), то локальні монополії мають неоднозначну комерційну віддачу. Наприклад, практика господарювання централізованих водопостачання і водовідведення підкреслює їх постійну залежність від державного дотування. Фактор технологічних змін у часі дозволяє визначати так звані закріплені й незакріплені монопольні види діяльності. Якщо незакріпленість технологій "Укртелекому" проявляється в постійних новаціях, наприклад, у мобільному зв'язку, то централізоване водопостачання відноситься до технологічно закріплених галузей, оскільки в цій галузі головні технологічні процеси не підпадають під суттєві зміни.

Особливості функціонування природних монополій у нашій країні виявили такі проблеми, як неефективність механізму ціноутворення, низька якість послуг, відсталість технологій, значний знос основних фондів, висока заборгованість за надані послуги. Очевидно, що зазначені моменти взаємопов'язані й мають негативний синергетичний ефект.

Витратний механізм формування тарифів на послуги локальних природних монополій в Україні, доповнений популізмом владних органів, дискредитував себе за наступними напрямками:

- постійна залежність рівня оплати від соціальних і політичних, насамперед, передвиборних подій;

- відсутність гарантій покращення якості наданих послуг;
- широке застосування перехресного субсидування, коли виникає ситуація квазіекономії, наприклад, низькі тарифи для населення і завищені цифри для промислових суб'єктів сприяють підвищенню останніми витрат, а тому і цін споживчих товарів.

На нашу думку, реформування локальних природних монополій повинно спиратися на саме монопольний статус великих суб'єктів господарювання. Спроби поширити на зазначені підприємства процедури розукрупнення з метою підвищення конкурентоспроможності й можливої приватизації не є обґрунтованими навіть з чисто теоретичних позицій.

По-перше, йдеться про великомасштабне виробництво, яке спирається на позитивний ефект масштабу.

По-друге, інвестування, як і раніше, починається з коштів державного бюджету.

По-третє, саме державні гарантії є підставою для залучення іноземних інвестицій, як правило, з боку міжнародних фінансових установ (Світового Банку, СБРР).

Залежність локальних природних монополій від загальної макроекономічної ситуації чітко проявила себе в останні півтори роки. Інвестування в основний капітал зазнало катастрофічних темпів падіння. Якщо в 2003-2004 рр. темпи приросту відповідно склали 31,3 і 28,0%, то в 2005 р. – 1,9% [1]. Теза про випереджаючий приріст соціальних сплат як локомотиву зростання сукупних попиту і пропозиції нагтовхується на фактичне ігнорування інвестиційної складової попиту. Обмежена цифра витрат державного бюджету чітко завдає проблеми державному інвестуванню при суттєвому зростанні соціальних платежів. Тому у новому році вкрай необхідні непопулярні міри, які повинні виправити діючі структурні перекоси.

По-перше, необхідно зробити вимушені зрушення у темпах соціальних асигнувань з введенням їх глибокої диференціації й адресності.

По-друге, потрібні суттєві скорочення адміністративних витрат, насамперед, на утримання загальнодержавних органів. Тому треба відкласти проведення адміністративно-територіальної реформи на наступні роки, адже перші кроки такого реформування відразу потребують значних коштів.

По-третє, необхідні фіскальні зміни, які повинні системно зменшити податковий тиск з чітким акцентом на ефективне стимулювання енергозбереження, імпорту високотехнологічного обладнання, яке не має вітчизняних аналогів, інноваційні розробки й впровадження. У даному напрямку отримує перспективу ідея відродження деяких тери-

торій пріоритетного розвитку (ТПР). Наприклад, можливе повернення Харкову статусу території з особливим інвестиційним режимом.

По-четверте, треба відзначити необхідність участі в масштабних міжнародних проектах, наприклад, у можливому прийнятті матчів першості Європи з футболу 2012 р. Досвід інших країн нагадує про бум у будівництві й побутовому і житлово-комунальному обслуговуванні під час підготовки до зазначених подій. Йдеться не тільки про спортивні об'єкти, а і про міську інфраструктуру в цілому. Тисячі туристів і журналістів з багатих європейських країн повинні перебувати в належних умовах, що вони підкреслять значними грошовими потоками на користь господарів першості. Як правило, подібні турніри рентабельні, що підкріплюється не лише грошовими надходженнями, а й наявністю об'єктів нерухомості високого класу. Крім того, підготовчі заходи можуть спиратися на кредити, спонсорські пожертвування, збори на розміщення реклами та інші засоби фінансування.

Таким чином, розгляд проблем державних природних монополій є продуктивним при макроекономічному урахуванні всього комплексу суперечливих проблем.

1. Гальчинський А. Три кроки бюджетної політики // Дзеркало тижня. – 2006. – №37. – С.8.
2. Кораблі С. Одномірна політика // Дзеркало тижня. – 2006. – №34. – С.1, 7.
3. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс. Т. 1. – М.: Республика, 1992. – 391 с.
4. Макроекономіка / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2004. – 851 с.
5. Нуреев Р.М. Курс мікроекономіки. – 2-е изд., изм. – М.: Норма, 2005. – 472 с.
6. Перехідна економіка / За ред. В.Гейця. – К.: Вища школа, 2003. – 591 с.
7. Савченко А.Г. Макроекономічна політика. – К., 2001. – 166 с.
8. Сакс Д., Ларрен Б. Филлипс. Макроекономика. Глобальный подход. – М.: Дело, 1996. – 736 с.

Отримано 02.10.2006

УДК 658

А.Г.ГОЛЬДФАРБ, канд. екон. наук

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

ОБОСНОВАНИЕ ВЫДЕЛЕНИЯ ЦЕНТРОВ ОТВЕТСТВЕННОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Рассматриваются проблемы, связанные с введением системы учета по центрам ответственности. Проведен SWOT-анализ работы по центрам ответственности, а также перечислены необходимые условия для создания системы учета по центрам ответственности.

Каждое предприятие имеет собственную структуру, которая определяется наличием и взаимодействием его подразделений. Подраз-